

ԹՈՒՂԹ ՎԱՐԺԱՎԵՏ

ԻՐԻՄԵԱՆԻ ԱՌԻԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Վսեմահանաւոր և գերզգօծ ամենաքահանայի
Հօրդ արքայապետն աշխատարար խոնարհ
հակաճակով խորին ակնածաբեւոյժով:

Ապաքէն անտեղի կամ յաւէտ իմն զարմանք երեւի քեզ այս, ո՛վ վսեմախոհ Հայր, անծանօթիս և յոյժ ստորնագունիս՝ այսպիսեօք իբրեւ ծանօթագոյն առ ցանկալիդ խօսել՝ ոչ ճանաչելով տրուպ անձին մերում զչափ. որով յանդուգն կամ մանաւանդ ծանծաղամիտ երեւիմ այսու, թէ և ոչ քոյդ խոնարհամտութեան առաջի, որ համբուրասէր բնութեամբ և վեհանձնական առաքինութեամբ միշտ զիջանի առ անձն նուազագոյն: Վասն որոյ ժտեմ զի ներողամիտ առ այս լինիցիս, և յոյժ ծանօթագոյն և մերձաւոր զմեզ համարիցիս յաղագս համագլուխեան, նա առաւել ըստ հոգեւորին՝ սակա հաւատոյն միութեան և ի մի հոգի մկրտելոյն:

Չհոսաւէտ աննիւթական վարդն զեղեցիկ, զոր ի բուրաստանէ ճոխածիր ոգւոյդ արկեր ի շակիւս փշալից կենաց իմաստնոց, ընկալալ և հոտոտեցայ (որպէս ինձ թուի՝ յառաջագոյն քան զայս), և բուրեաց ինձ հոտ անոյշ և զմայլեցուցիչ, որ ընդ ամենայն մասունս ոգւոյս զգայութեան անցնալ՝ իսպառ թմրեցոյց զիս: Այն զի զօրաւոր էր սքանչելի հոտովն և կարի զբաւոր զոնգունս նորուն՝ որ հայրենի զգացողութեամբ առաւել զգայուն է ի հոտառութիւն այն վարդին, որ երբեմն յԱյրարատ առ զբախտին բուսանէր: Եւ զօրութիւն վարդիդ ոչ միայն զմայլունն թմրութեան յիս ներգործեաց, այլ և զայլ իմն զօրութիւն ետ ոգւոյս, որ բաւական եղև բուսեցանել ի մտացս բուրաստանէն զորդրով վարդից, զոր ահա ի փունջ կապեալ իբր առհաւատչեայ քեզ պատուական հօրդ զառաջինն ընծայեմ. զոր սիրով առնկալելալ հոտոտեցիս և յաւէտ ուրախ լինի-

ցիս ի քոյդ արդիւնս, որ յիս չեղև ընդունայն: Եւ զի ոչ ըստ օրինակի Ծառային անհաւատարիմ՝ առեալ թագուցի ի սրտի, անպտուղ առնելով և անշահ թողով զտաղանդ մեծ՝ զոր արկեր յոգիս հայտեսն մանկուոյն:

Զպտուղ մերս երախայրեաց յօժարեցաք նախ իմաստուն Հօրդ նորիբն առ ի զտհասութիւն և զանհամութիւն նորուն ի քէն ճարտար մշակողէ՞ր միայն ուսանել և ըստ այնմ հասուն առնել և անուշել: Այլ եթէ հեշտալի և քաղցր թուի հաննարեղ ոգւոյդ ախորժակին՝ մեր այս պտղոյն ճաշակուն, ժտեմք զի քեւ և իմ հայրենակից մանկունք վայելեացն. այս է՝ եթէ սակաւ իցնն թերութիւնք չափեալ բանիցս, ուղղելով զայնս իբրեւ աշակերտի բան՝ տացեալ արժանազոր ի թագմավէպն՝ առաքելով առ Երջանիկ Միթիթարեան Սուրբ Ուխտն իբրեւ կամօք և հաւանութեամբ քոյին. քանզի վստահ եմ ամենայնիւ՝ եթէ զոր Հայրդ ընդունիցի հանեալ, ոչ ոք զօրէ պարտաւել և անհաճոյ առնել զմեր դոյզն աշխատախրութիւն: Եւ զայս ոչ եթէ առ պարծանաց անուան մերում ժտեմ, այն զի եւս ստրուկ անծանօթ ամենեցուն տառապեալ պանդուխտ մի եմ. ալ միայն ընդ բազմաց և ես վկայ քոյդ զովն ի արդեանց կացից, ոչ բանիք եւեթ, այլ և այսու արդեամբ, միանգամայն և նախաձեռն արկից թերեւս ամենայն բանաւիրաց՝ հետեւել մշտադիւր զկնի զեղեցիկ շաւղացդ, զոր հորդեալ զիւրացուցեր նոցուն առաջի:

Գիտեմք ստուգապէս զի յօրինուածն մեր սակաւ ինչ հեռի է ի նպատակէն Ռազմավէպ օրագրին յաղագս փոքր մի երկարութեան, կամ մանաւանդ ոչ այնչափ զուարճալի լինելոյն, որ է յատկութիւն բանաստեղծութեան, քան եթէ համեստ և ծանր, որ հայկական ոգւոյն սեպհական ձիր: Այլ եթէ այսու մասամբ զուարճախնդիր ոգւոյն անախորժ կայցէ, լիցի ուրեմն ախորժ գէթ սիրողին համեստ բանից:

Նա և զայս եւս խոստովանիմ իրաւա-

պէս առաջի անաչառ դատաքննչիդ, իբրեւ մուրացածոյ և ոչ տիրապէս բանաստեղծութիւն վարկանելով զերգս մեր, ըստ որում ամենայնիւ նրիքը չափեալ բանիցս հանեալը են ի պատմագրութենէ խորեւ նացւոյն, և այն եւս ըստ մեծի մասին պատմական պարզ ոճով չափեալ. և այս կամ առ աղքատ մտացս անբաւականութեան, և կամ ի դիւրութիւն վերծանութեան համարկագունիցն իբրեւ զիս: Բայց այսու ամենայնիւ չկարեմք կեղծիւք խօսել մեծիմաստ Հօրդ առաջի, որ քաջ գիտէ կշռել զարդիւնս և զգօրութիւնս բանից իւրաքանչիւր բանասիրաց:

Հապա առ և ընկալ հաճոյապէս զայս նորեկ քարբառ իբրու ի լեզուէ թոթովա խօս և անկատար, թէպէտեւ իբրեւ անյօդ և անշան բերիցի քոյին նուրբ լսելաց: Եւ եթէ ծիծաղեցիս ընդ երեսս իմ և խաղայցես ընդ իս նմա հօրն որ զնորա խօսիկ մանկամբ իւր զուարճանայ ծիծաղադէմ ցուցանելով նմա զինքն, յաւելում առաւել եւս, յայնժամ այսպիսեօք միշտ բարբառ անշան յօդել ի լուր անձկալի Հօրդ, մինչեւ հասանիցէ լեզուն իմոյս մտաց ի չափ իւրումն կատարելութեան օր ըստ օրէ գրովք վարժութեան հաստատեալ:

1849 — Կրիկ 15

Ամեմախոմարի Ուուստ
ՄԿԵՏԻՆ ԽԵՐԵՄԵՆՍ ԿԱՆԵՏԻ

Առ մեծաւմար և Գերաւանճար
Հայր Արսէն Կոմիտաս Բագրատունի
Քաջաւմար Գերթօզն Միխիթրեան
վարդապետն

Ի յօգոստոսիան Պաշտոն Տխգեան:

ԹՈՒՂԹ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈՑ ԱՌ ԽՐԻՄԵՆ
ՎԱՐԺԱՊԵՏ

— — —

Արցոյ և Միրիչի Պարոն (Մկրտիչ Խրդմեան)

Զգիր քո առաքեալ առ իս ի 15 ամսոյս հանդերձ քերթուածովքդ ընկալայ: Ընդ ներողամիտ գովութիւնսդ յոյժ ամաչեցի, իսկ խնդութիւն միայն այս եղեւ ինձ, զի զարդպիսի աննախանձ բարեխնդիր ոգի ծանեայ յազգիս, և միանգամայն այդչափ

սիրատենչ և փոյթ և քաջ աշակերտեալ բուն հին նախնեացն զեղեցիկ խորթակաց: Եւ զոհութիւն վասն այսոցիկ մատուցի նախ Աստուծոյ, և ապա սովին գրովս պարտ վարկանիմ մատուցանել քում սիրելութեանդ, և աղաչեմ սիրողաբար ընդունել զսերտ սրտի շնորհակալութիւնս, և զգարմանս իմ ընդ այդքան քաջութիւն գրչիդ, որով ճշմարտես յանձին և ի գիր գասացեալդ զքէն թէ «Զօդ ծրծեալ Հաստանեայց՝ շոյտ ըզգացի զոգի նախնեացն»: Վասն որոյ և ոչինչ ունիմ առ ի յուղղութիւն գրելոցդ, բաց ի զեղչելոյ անտի զգովեստող զինէն: Իսկ ընդ հաստ և ծանր բանիցն ոչ սակաւ և զուարճութիւն համարիմ ես տեսանել ի նոսա, եթէ նախնեացն գովութիւնք և նոցիկ վաղմի չափոց խորեակք հարկաւ և զուարճալիք իցեն հայրենասէր ոգւոց: Վասն որոյ և առաջին պատեհաւ առաքեցիք զամենայն տառսդ ի վասն մեր ի յետու ի Բազմավէպն, եթէ՝ և որպէս ինչ և նոցա հաճոյ թուիցի:

Ներեսլիր ինձ զայս եւեթ յուշ տանել իմաստութեան քում, թերեւս յօգուտ առ յապա փափաքելի երկոցդ ի նոյն չափս, զի քո կարի յաճախեալ է և անխտիր յայս տաղ դիւցազնական եռափանկ դնել զչորրորդ անդամն, զոր իմ պատշաճազոյն զատեալ ի թատերական աշխոյժ գրուցատրութեան չափս, կամ յայլ նմանօրինակ (Թռչն. էջ 21. Ժան. Որատ. քերթ. Ժան. 80), վասն որոյ և զուն ուրեք խառն վարեալ է ընդ քառափանկ չորրորդ անդամս դիւցազնական տաղից:

Ողջ լինել ըզժանամ քում ազնուութեանդ Խ. Ծ.

Ի Խաչուրիքէն 20 ապրիլի 1849. Հ. Ս. Կ. Բ.

Ալեքի Պարոն (Մկրտիչ Խրդմեան¹)

Ընկալայ ի ժամուն շնորհակալութեամբ զնուէր նուազացդ աստուածայնոց և զգիրդ որ ի 14 մայիսի, այսօր զմիւսդ որ ի 4

1. Զունինք դժբաղաբար խրդմանի այն թուղթը՝ որուն պատասխանն է Բագրատունայ ներկայ նամակը: